

Un panegiric grecesc uitat închinat Sfântului Constantin cel Mare (1701), scris de fiul unui domn român – Sfântul Ștefan Brâncoveanu

Andrei Ion Popescu¹

Rezumat:

Panegiricul grecesc brâncovenesc închinat Sfântului Constantin cel Mare, alcătuit de fiul domnitorului Constantin Brâncoveanu – Sfântul Ștefan Brâncoveanu –, a fost editat și publicat de Sfântul Antim Ivireanul în anul 1701 în București. Există și o a doua ediție a acestuia, scrisă tot în limba greacă, singura deosebită fiind anul publicării – 1702. A fost tradus în premieră de Constantin Erbiceanu și publicat în revista *BOR* în 1891, iar de atunci au apărut două variante diortosite ale acestei traduceri, la Editura Sofia (2014) și Cuvântul Vieții (2014). Acest panegiric este tradus aici pentru prima dată în limba franceză după varianta diortosită de L.S. Desartovici (ed.) – ediția jubiliară (1714-2014). Autorul, Sfântul Ștefan Brâncoveanu, reușește să argumenteze că, într-adevăr, împăratul Constantin cel Mare este primul împărat creștin și cel care a reușit să devină *paradigmă tuturor împăraților sfinți* de după el, conferindu-i totodată și o aură de „*împărat-monah*”, așa cum clar se vede din cele trei virtuți cu care îl elogiază: cumpătarea în bogăție, înfrânarea și ascultarea.

Cuvinte-cheie:

Panegiricul închinat Sfântului Constantin cel Mare, 1701, „*împărat-monah*”, *paradigmă tuturor împăraților sfinți*, Ștefan Brâncoveanu, Constantin Erbiceanu.

---

¹ Drd Andrei Ion Popescu, Profesor de limbi clasice la Seminarul Teologic „Sf. Nicolae” din Rm. Vâlcea, Arhiepiscopia Râmnicului. E-mail: apostolul30andrei@gmail.com.

I.

Precuvântare la cele patru discursuri și descrierea cărțiclei ce le cuprinde²

«Din întâmplare, zilele acestea, mi-a căzut în mână o cărțicică imprimată și de o valoare foarte prețioasă pentru literatura noastră care este în curs de formare³. Cărțicica este tipărită în limba greacă vorbită în mod curent (obișnuit)⁴, de către eruditul și vrednicul de laudă literat al neamului nostru, mitropolitul Antim Ivireanul, pe atunci ieromonah. Ea, cartea, a fost proprietate a altui învățat român, a lui Naum Rîmniceanu,

[Καὶ τὸδε ξὺν τοῖς ἄλοις ἠγόρασα διὰ τριῶν γροσίων. Ναοῦμ. Πρωτοσύγ. 1831, Νοεμβ. 15] „Și aceasta, zice Naum, împreună cu altele am cumpărat-o cu trei lei. 1831, Noembrie. 15”⁵.

Însemnătatea cărțiclei devine mare pentru că cuprinde o literatură românească veche, deși este scrisă în limba greacă vorbită, dar este o creație a unui român, care a cugetat românește și a fost fiu al unui mare Domn al Ungrovlahiei – Constantin Basarab Brâncoveanu –, este scrisă, zic, de însăși Ștefan Brâncoveanu, fiul cel mai mare al acelui Domn⁶ și care, [după] cum știm, a fost decapitat de turci ca martir al neamului nostru, împreună cu ceilalți frați și cu părintele lor! ***Imprimatul cuprinde patru discursuri bisericești, ceea ce dovedește că fiii domnitorilor pe atunci erau crescuți și educați în cea mai mare religiozitate cu scopul de a apăra la nevoie, cu***

---

² Textul de mai jos este o diortosire și completare a celui publicat în revista *Biserica Ortodoxă Română (B.O.R.)*, XV (1891), 5 (august), pp. 324-330, de către renumitul teolog, elenist și academician român Constantin Erbiceanu (5 aug. 1838 – 21 mar. 1913), constând în îmbogățirea sa cu diferite note explicative și lămuritoare asupra autenticității și corectitudinii mesajului transmis acolo unde a fost cazul. De asemenea, am păstrat în anumite situații și structurile arhaice pentru o mai bună contextualizare și nuanțare a mesajului, dar concomitent am actualizat în alte părți termenii și formele arhaice folosite în limba română de secol XIX – 1891 – și, totodată, am încercat redarea cât mai fluentă a lecturii textului prin actualizarea structurilor sintactice, ce ajunseseră greu de înțeles pentru cititorul contemporan (n. ed.).

³ Termenul original este „născendă” [„născândă”, adj. = care este pe cale să apară, să se formeze, care începe să existe, să se manifeste]; cf. *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)* (București: Editura Academiei Române, 1984), p. 587 (n. ed.).

⁴ În original se folosește termenul „apla”, care este un termen de sorginte grecească: *aplá*, adv. – în mod curent, obișnuit. Ngr. *ἀπλά* sau *ἀπλω̄ς* (Gáldi, 149). Der. *aplos*, adv. (în mod curent), sec. XVII; cf. Dexonline, „Apla”: <https://dexonline.ro/definitie/apla%0D> (n. ed.).

⁵ Această însemnare este pusă de Naum în frontispiciul primului cuvânt.

⁶ De fapt, Ștefan este al doilea fiu ca vârstă, după Sfântul Constantin – cel mai mare dintre cei patru fii ai domnului Constantin Brâncoveanu (n. ed.).

fapta și cu cuvântul, Legea țării – Orthodoxia românească –, de aceea religia era un studiu de primă ordine pentru tronul țării.

Fiecare discurs este precedat de o scurtă dedicație. Astfel cuvântul panegiric, rostit la 1702, în ziua Sfinților Împărați Constantin și Elena⁷, este dedicat părintelui său Constantin; cel de la 1702, la întâiul martir Ștefan⁸, este dedicat însuși acestui martir, la finalul cărei dedicații citesc următoarea frază de mare însemnătate:

---

⁷ Așa cum se observă, chiar pe tipăritura originală grecească a panegiricelor brâncovenești aflate la Biblioteca Academiei Române, primul panegiric dedicat Sfinților Constantin și Elena: Ștefan Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εις τὸν Ἰσαπόστολον μέγαν Κωνσταντῖνον* (Βουκουρεστίω: Ἐτυπώθη παρὰ Ἀνθίμω Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1701), [CRV 127] [14] f.: il.; in 8° (15x10 cm); 20 R (12x7 cm), a fost publicat în 1701; cf. Biblioteca Academiei Române: Catalog online RAL01, „Ștefan Brâncoveanu,” accesat la 25 ianuarie 2019: http://aleph23.biblicad.ro:8991/F/KG8CLHEM8DDDRQM53YFXU17L4X1RTPL3DLQ6DXVGIQQS26QBJ6-31052?func=full-set-set&set_number=011128&set_entry=000005&format=999. În 1702 apare a doua ediție a acestuia: Sfântul Ștefan Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εις τὸν Ἰσαπόστολον μέγαν Κωνσταντῖνον* (Βουκουρεστίω: Ἐτυπώθη παρὰ Ἀνθίμω Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1702) [CRV 135A] [11] f.; in 8° (15x10 cm); 20 R (11x7 cm), ediție care nu are nicio modificare în raport cu cea anterioară din 1701, singura deosebire fiind dată de anul αψβ' – 1702 (acest exemplar este o donație a lui Constantin Erbiceanu făcută Academiei Române); cf. Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche (B.R.V.). Tomul I. 1508-1716* (București: Stabilimentul grafic J.V. Socec, 1903), p. 419, și Ioan Bianu, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche. Tomul IV. 1508-1830* (București: Atelierele grafice Socec și Co., Soc. Anonimă Română, 1944), p. 28, și cf. Biblioteca Academiei Române: Catalog online RAL01, „Ștefan Brâncoveanu,” accesat la 26 ianuarie 2019, http://aleph23.biblicad.ro:8991/F/KG8CLHEM8DDDRQM53YFXU17L4X1RTPL3DLQ6DXVGIQQS26QBJ6-32421?func=full-set-set&set_number=011142&set_entry=000006&format=999 (n. ed.).

⁸ Sfântul Ștefan Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εις τὸν Προτομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Στέφανον* (Βουκουρεστίω: Ἐτυπώθη παρὰ Ἀνθίμω Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1701), 31 p.; [CRV 128] în 8° (14x10 cm); 18 R (11x7 cm), indexat în Bianu și Hodoș, *B.R.V. I*, p. 421; Bianu și Simionescu, *B.R.V. IV*, p. 213, și în Dan Râpă-Buicliu, *Addimenta I* (1536-1830), (Galați: Editura Alma, 2000), p. 218; cf. Biblioteca Academiei Române: Catalog online RAL01, „Ștefan Brâncoveanu,” http://aleph23.biblicad.ro:8991/F/TIERIU9GK1N3LR2RTUTAVY7F8ENLVUSY2ACRCV6EHTLNRQPHEL-27934?func=full-set-set&set_number=011677&set_entry=000003&format=999. În 1702 apare a doua ediție: Ștefan Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εις τὸν Προτομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Στέφανον* (Βουκουρεστίω: Ἐτυπώθη παρὰ Ἀνθίμω Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1702), [CRV 135] [18] f.; in 8° (15 cm) 18 R (11x7 cm), indexat în Bianu și Hodoș, *B.R.V. I*, p. 441; cf. Biblioteca Academiei Române: Catalog online RAL01, „Ștefan Brâncoveanu,” accesat la 31 ianuarie 2019, http://aleph23.biblicad.ro:8991/F/TIERIU9GK1N3LR2RTUTAVY7F8ENLVUSY2ACRCV6EHTLNRQPHEL-28398?func=full-set-set&set_number=011692&set_entry=000004&format=999 (n. ed.).

[Εὐχου αὐτὴν τὴν σοφίαν τοῦ Πατρὸς – τὸν Υἱὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν προκοπὴν μου εἰς ἐπιστήμην καὶ μάθεσιν, διὰ τὰ καταθῆνεται ἡ σπουδὴ μου εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ...]. „Roagă pe Însăși Întelepciunea Părintelui, pe Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu pentru progresul meu la știință și învățătură, ca să îndrepte ocupația mea spre cinstea și mărirea Mântuitorului Hristos”.

Din acest citat se constată că fiii Domnului Constantin Brâncoveanu erau cu multă îngrijire instruiți și educați și că ei singuri aveau dorul de a învăța cât mai mult și în scopul acesta solicita ajutorul Sfântului Ștefan, patronul său. Cunoscut pozitiv că Constantin Brâncoveanu a avut ca profesori pentru fiii lui pe cei mai distinși învățați ai secolului acela în aceste locuri, dintre care citez pe Sevastos Kimentul (Σεβαστός ὁ Κυμηνήτης)⁹, Ioan Comnen Doctor (Ἰωάννης Κομνηνός) și pe Hrisant Notara (Νοταρᾶς Χρῦσανθος), care a fost patriarh al Ierusalimului etc. Al treilea discurs panegiric, din 1703, care este pronunțat la Adormirea Maicii Domnului¹⁰, este dedicat mamei sale, pe care o numește mamă preadulce (Μήτηρ μου γλυκυτάτη); în fine, al patrulea discurs, din 1704¹¹, este dedicat Patriarhului Dositei al Ierusalimului. Toate aceste discursuri, cât și dedicațiile sunt scrise de mâna lui Ștefan Brâncoveanu¹² și

⁹ Κυμηνήτης Σεβαστός (1630-1702) (n. ed.).

¹⁰ Vezi Ștefan Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εἰς τὸν ἔνδοξον μετὰστασιν τῆς ἀειπαρθένου Θεομήτορος* (Βουκουρεστίω: Ἐτυπόθη παρὰ Ἀνθίμω Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1702) [CRV 142], indexat în Bianu și Hodoș, *B. R. V. I*, pp. 452-453, cu următoarea descriere fizică: [15] f.; în 8° (14x10 cm); 18 R (10x7 cm); limba acestui panegiric, ca și a celorlalte, este greacă și există în două exemplare: 1. Exemplarul 001: inv. 796, cu legătură nouă, și 2. Exemplarul 002: inv. 761, este incomplet, lipsind ff. 1-8, și are legătură nouă cu CRV 135 (2), CRV 153 (1), I, 112564; cf. Biblioteca Academiei Romane: Catalog online RAL01, „Ștefan Brâncoveanu,” accesat la 26 ianuarie 2019, http://aleph23.bibladac.ro:8991/F/TIERIU9GK1N3LR2RTUTAVY7F8ENLVUSY2ACRCV6EHTLNRQPHEL-28574?func=full-set-set&set_number=011695&set_entry=000005&format=999 (n. ed.).

¹¹ Vezi Radu Brâncoveanu, *Logidion eis to Kosmosōtērion Pathos tou Theanthrōpou Logou* (Βουκουρεστίω: para Anthimō Hieromonakhō tō ex Ibērias, 1704) [CRV 145], indexat în Bianu și Hodoș, *B. R. V. I* (145), p. 457, având următoarea descriere fizică: [13] f.; în 8° (14x10 cm); 18 R (11x7 cm); avem un exemplar al acestui panegiric – exemplarul 001: inv. 816 și este incomplet, lipsind ff. 4-5, într-o legătură nouă cu coperti originale din piele și ornamente presate aurite în interior, provenind din donația lui C. Erbiceanu, 1908; cf. Biblioteca Academiei Romane: Catalog online RAL01, „Radu Brâncoveanu”, accesat la 26 ianuarie 2019, http://aleph23.bibladac.ro:8991/F/KBY1E5TVI69L6XS469UAABN3YG9HIJ9LVDJNP574G21HAFYTT8-28789?func=full-set-set&set_number=011697&set_entry=000001&format=999 (n. ed.).

¹² Adevărul este că numai primele trei panegirice au fost scrise de Ștefan Brâncoveanu, iar cel de-al patrulea și al cincilea, închinat Sfântului Nicolae, din 1706 au fost scrise chiar de

pronunțate de fratele său mai mic, Radu Brâncoveanu, dintre care și acesta a fost decapitat de turci tot atunci.

Fiindcă eu nu am cunoscut și nici nu am văzut până acum aceste discursuri, cu excepția unuia [singur], acela la întâiul martir Ștefan, ce ni l-a conservat Chesarie Dapontes¹³ în Catalogul său istoric¹⁴ și pe care l-am și tradus în românește și imprimat în scrierea mea *Cronicarii Greci*¹⁵ etc.; de aceea, apreciind importanța lor istorică, le-am tradus pe toate după textul grec imprimat de Antim Ivireanul, *spre a se putea citi de către iubitorii de literatură națională și de a atrage din ele foloasele sufletești și luminile istorice asupra timpului lui Constantin Brâncoveanu*. Traducerea am făcut-o cu cea mai mare îngrijire, astfel încât să se poată întrebuița fără nici o îndoială textul românesc în locul textului grecesc original. Am observat că discursurile lui Ștefan Brâncoveanu sunt făcute după toate regulile retorice, au un exordiu, o narațiune, confirmare și concluzie ori epilog¹⁶; nu lipsesc nici figuri oratorice în anumite locuri. Pentru ce nu le-a pronunțat pe niciunul din ele autorul însuși, ci fratele său Radu Brâncoveanu? La această întrebare nu pot răspunde pozitiv. Probabil, Radu să fi avut o însuflețire oratorică mai distinsă, o voce mai clară, pe când fratele celălalt, Ștefan, o imaginație mai mare și o cunoștință mai întinsă. Probabil că iarăși se învoiau între ei ca frați de a participa ambii la ocazii spre a face plăcere părinților lor și [pentru] a da un bun exemplu societății bucureștene de pe acel timp.

Desigur că discursurile n-au fost deodată editate, ci pe rând. Aceasta o confirmă și [Constantin] „Chesarie” Dapontes, care iată cum se exprimă în Catalogul său, scris în grecește, despre oamenii mari din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea în Valahia și Orient:

[Δὲν ἠμπόρεσα νὰ βασταχθῶ νὰ μὴ γράψω τὸν πανευρικὸν τοῦτον λόγον διὰ δύο τινά:

însuși Sfântul Radu Brâncoveanu, având ca mărturie clară în acest sens originalul grecesc aflat în Biblioteca Academiei Române, unde se menționează la f. 3 numele lui Radu ca autor al acestuia: vezi Radu Brâncoveanu, *Λογίδιον εἰς τὸ Κοσμοσωτήριον Πάθος τοῦ Θεανθρώπου Λόγου* (Βουκουρεστίω: Ἐτυπώθη παρὰ Ἀνθίμου Ἱερομονάχου τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1702) [CRV 145] (n. ed.).

¹³ Καισάριος Δαπόντες (1713-1784) (n. ed.).

¹⁴ Pentru mai multe detalii, vezi K.N. Σάθα, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη Επιστασία*, Τόμος Γ' (Ἐν Βενετία: Τύποις του Χρόνου, 1872), 73-200 (n. ed.).

¹⁵ Vezi Erbiceanu Constantin, *Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă* (București: Tipografia Cărților Bisericești, 1888), reeditat în 2003 la Editura Cronicar. (n. ed.).

¹⁶ Cu alte cuvinte se referă la introducere, cuprins și încheiere (n. ed.).

1. πρῶτον μὲν ὡς μπετζαδὲ λόγος, καὶ λόγος πητορικός, **καὶ μπζαδέδων λόγοι καὶ σοφοὶ εἶναι ὀλιγοστοί, μᾶλλον οὐδεῖς, ἢ μόνος αὐτὸς εἶ, ὅτι ἐγὼ ἄλλων δὲν εἶδα.**

2. δεῦτερον δέ, ὡς πρὸς τὸν ἅγιον Στέφανον(τὴν ἀγίαν εὐχὴν του νὰ ἔχομεν,) ὁποῦ καὶ ἐγὼ τὸν τιμῶ, καὶ τὸν ἀγαπῶ, καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ ἐξαιρέτως αὐτὸς ὁ Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν ἐμαρτύρησε: καὶ ἀγκαλὰ ἐτυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ εἰς τοὺς χιλίους ἑπτακοσίους ἕνα, ὀλίγοι δὲ τὸν ἔχουσι. Ἔγινε δὲ ὁ λόγος, καὶ ἐτυπώθη, ζῶντος τοῦ αὐθεντοῦ πατρὸς του.]¹⁷

„N-am putut să mă opresc de a nu copia acest discurs pentru două considerente:

1) pentru că este cuvânt al unei beizadele¹⁸ (fiu de Domn); și discurs retoric, și **discursuri ale beizadelor și înțelepte sunt foarte puține, pot a zice niciunul, de nu cumva numai acesta unul, pentru că eu altul n-am văzut;**

2) pentru că este scris la ziua sfântului Ștefan, de a cărui rugăciune să avem parte, pentru că și eu îl iubesc, și-l respect și noi cu toții și toți creștinii și în special chiar Hristos, pentru a cărui iubire și cinste a fost martirizat. Cu toate că s-a imprimat în București la 1701¹⁹, puțini îl au. S-a făcut discursul și s-a imprimat trăind tatăl său Domnitorul [Constantin]”.

Ce coincidență curioasă, Ștefan Brâncoveanu scrie despre martiriul lui Ștefan, arată iubirea și dorul de a suferi pentru Hristos și credința lui²⁰ – ceea ce i se întâmplă *ad litteram*, întrucât este decapitat în fața părintelui său, nevoind a renunța la credința strămoșească, deși ar fi putut fi salvat, dacă se turcea. Iată ce ne spune tot Dapontes în manuscrisul citat, descriind viața și moartea tragică și martirică a familiei Brâncoveanu:

„...În fine, acesta a intrat în alianță cu împăratul Petru contra turcilor, cum am arătat mai sus; apoi [fiind] dat pe față a fost adus în Constantinopol și a fost decapitat la chioșcul împărătesc de lângă mare, împreună cu cei patru fii al lui,

¹⁷ Κ.Ν. ΣΑΘΑ, „Β. ΔΑΠΟΝΤΕ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΝΔΡΩΝ ΕΠΙΣΗΜΩΝ (1700-1784).” în *ΜΕΣΑΙΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΜΟΣ Γ* (ΒΕΝΕΤΙΑ, 1872), 161 (n. ed.).

¹⁸ Fiu de domn, principe; cf. *ΔιCTIONARUL explicativ al limbii române (DEX)*, p. 81 (n. ed.).

¹⁹ „Nu este exact că s-a imprimat la 1701, pentru că în cartea pe care o posed imprimatul poartă data 1702” erau cuvinte lui Constantin Erbiceanu, exprimând nesiguranța în ceea ce privește informația oferită de Chesarie Dapontes, privind datarea cuvântării ștefaniane, la 1701. Acest aspect acum este clar lămurit, întrucât există o dublă ediție a panegiricului în cinstea sfântului arhidiacon Ștefan: 1701 și 1702 (vezi mai sus nota 8) (n. ed.).

²⁰ Am adoptat aici termenul „credință”, deși în textul original se folosește termenul „religia” (n. ed.).

eternă fie amintirea lor! Turcii obișnuiesc, de față fiind împăratul, când se întâmplă să taie pe vreun creștin, îi zic să se turcească pentru a-și scăpa viața... Aceasta au făcut-o și aici acum beizadelelor și cu multă stăruință o făceau ca la niște tineri și fii de Domn. Iar părintele lor prezent fiind și văzând ceea ce se făcea și temându-se și tremurând, ca nu cumva să se înspăimânte vreunul dintre ei de moarte și să se turcească, îi ruga cu fierbințeală, le spunea și le striga să se păzească și să nu se facă de râs trădându-și sfânta lor credință...”.

Toți fiii lui Brâncoveanu au fost martirizați prin tăierea capetelor înaintea părintelui lor și la sfârșit a suferit și el mai întâi dezbrăcare, apoi mutilare și, în fine, moarte și toate acestea prin trădare! Aceștia sunt adeverați martiri ai românilor și pentru a căror amintire noi încă până acum n-am făcut nici un act creștin și național în favoarea lor!²¹ Să se știe că partea femeiască a seminției lui: doamna, fiicele și nurorile, pentru că doi dintre fiii săi cei mai mari erau însurați, ele n-au fost decapitate, ci exilate într-o insulă, alții zic că au fost înecate în mare. Între cauzele morții martirice a lui Constantin Brâncoveanu se enumeră mai ales diploma Împăratului Germaniei, diplomă prin care îl declară drept Prinț al Imperiului German, cât și pentru averea sa considerabilă pe care voiau a le-o lua turcii. Diploma a fost ascunsă într-o lădiță în București la Biserica Colței²², peste care a dat succesul său și a trimis-o la Constantinopol, fiindcă, după cum zice Athanasie Comnen Ipsilant, Brâncoveanu ar fi scăpat de învinuirea alianței cu Petru dacă nu i se găsea diploma și nu era vădită Porții²³. Între schingiuirile martirice Athanasie Comnen Ipsilant ne spune că a precedat următorul [act] tiranic: au fost aruncați într-un cuptor (φοῦρος) al lui Bostangi-bașa pentru ca să spună unde sunt comorile și avuțiile lor! Se știe că averea în bani a lui Brâncoveanu era trimisă la banca din Veneția a sfântului Marcu²⁴.

---

²¹ Aceste cuvinte venind din secolul al XIX-lea prin gura lui Constantin Erbiceanu răsună chiar până în zilele noastre – în secolul XXI –, când avem nevoie mai mult ca oricând de astfel de modele de mărturisire ale credinței fără compromisuri, încercând cel puțin să nu le uităm și să le ținem candela amintirii și, în același timp, a rugăciunii pentru a primi ajutorul și puterea Sfinților Martiri Brâncoveni și în aceste vremuri, în care se pot prelua, iată, ca repere tineri care mărturisesc pe Hristos cu prețul vieții la vârsta de 30 de ani – Constantin, 29 de ani – Ștefan, 24 de ani – Radu, și la 17 ani – Matei, și în ciuda tinereții lor s-au sfințit, fiind un imbold pentru tânăra generație în vederea aceluiași deziderat înfăptuit de ei (n. ed.).

²² Pentru mai multe detalii despre această biserică, vezi istoricul ei aici: <https://www.bisericacoltea.ro/istoric/> (n. ed.).

²³ Vezi: *Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Υψηλάντου, ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα – Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν*, pp. 203, 216, 233, 264, 369, 317, 562 și 730.

²⁴ Vezi Dapontes, *Catalogul citat*, manuscrisul original în biblioteca mea.

Cărticica în [alcătuirea sa] este în formatul 16, nenumerotate paginile și sunt legate la un loc toate aceste discursuri. O mână fără scrupule²⁵ a tăiat câteva foi din dedicația la două discursuri, de bună seamă pentru că erau notițe importate pe ele. Tot în acest imprimat, la final este legată și o altă broșură intitulată:

„Γνωμικὰ παλαιῶν τινῶν φιλοσόφων, ἐκ τῆς Ἰταλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον μεταφρασθέντα καὶ ἐυλαβῶς ἀφιερωθέντα τῷ Εὐσεβεστάτῳ καὶ Ὑψηλοτάτῳ Ἀυθέντι καὶ Ἡγεμόνι πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίῳ Κυρίῳ Ἰωάννῃ Κωνσταντίνῳ Μπασσαράμπα Βοεβόδα, Ἀρχιερατεῦντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Κυρίου Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβήρων. Παρὰ τοῦ Κυρ Μάνου Ἀποστόλη, οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι νεοστί ἐτυπώθησαν ἐν Τεργοβυστιῳ, ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 1713” [Sentințe ale unor vechi filosofi, traduse din italiană în limba noastră obișnuită și cu umilință afierosite Preapiosului și Preaînălțatului Domn și Ighemon a toată Ungrovlahia, Domnul, Domn Constantin Basarab Voievod, pe când păstorea Preasfințitul Mitropolit, Domnul Anthim din Ivir, de Chir Manu Apostol și cu a căruia cheltuială din nou s-a tipărit în Târgoviște, în anul de la Hristos 1713].

Aceste sentințe sunt traduse și imprimate în două rânduri în românește, de aceea nu le-am mai tradus. Dedicția însă având un însemnat conținut literar și istoric, o voi publica în traducerea română la finele discursurilor.

În interiorul și pe copertele acestei cărțițele sunt scrise în grecește deosebite însemnări, care sunt importate ca date istorice și literare, pentru aceea le dau publicității în traducere românească.

1) „1738 Mai 31, ziua Miercuri la 5 ore din zi, pe când era Domn Constantin Vodă (Mavrocordat) s-a făcut un cutremur nesuferit, încât oamenii nu mai puteau să țină minte altul, încât a sfărâmat clopotnița Bisericii și au căzut casele Mănăstirii Cotroceni și cine să nu se minuneze de asemenea cutremur și fie acesta spre aducerea aminte”.

Mâna acestei notițe pare a fi a unei doamne.

2) „S-a cumpărat cartea de față de mine Gheorghe Papa-Costa Sachelaru în Valahia, care am fost și secretar și profesor, de loc din Zagora de lângă Ioanina, din satul numit Cato-Sudenele, și am însemnat spre amintirea urmașilor. 1 ianuarie 1812”.

3) „10 iunie 1809. Am intrat profesor la copiii lui Arhon Paharnicul Ioan Gănescu din Craiova și la 2 septembrie fugind pe cale din cauza turcilor, tocmai

---

²⁵ În original se folosește „sacrilegă” (n. ed.).

la Râureni, mi s-a întâmplat o paralizie²⁶ și am rămas fără partea stângă a corpului. Apoi la 23 iunie 1810, în ziua de miercuri, am avut pe al treilea fiu al meu Iancu la Rîmnic, care s-a botezat de Avraam Gunari. Cât am fost la Rîmnic am avut și patru poslușnici²⁷; iar la 26 octombrie 1811, am venit la Rucăr și am intrat profesor la Cucona Elena Visterniceasa, cu care m-am dus și la Vălenii de Munte. În acest an s-a întâmplat o foamete nemaipomenită, încât a ajuns pâinea un leu, ocaua de porumb 24 de parale, secara 20 parale și majoritatea poporului mâncau ciocălei²⁸ de porumb și coajă de pe arbori. La 1812 am intrat profesor și secretar la mănăstirea Mărgineni până la 1813” (Cel ce a scris această notă este tot Gheorghe Papa-Costa).

4) Următoarea notă este scrisă în grecește și aplicată „criterilor”²⁹, după textul original al epistolei Sf. Apostol Pavel, iar autorul a aplicat-o românilor și a transcris-o cu litere grecești:

Ζήσασου ωαρε τζίνε ντίν τρένσιης προορόκ αλ λόρ : ‘Ρουμούνη [Zis-au oarea cine dintr-înșii proroc al lor: Români] πουρούρε Μηντζηνός, φιάρε ρέλε, πούντετζε λένεσε. Μουρτουρία [Pururea mincinoși, fiare rele, pântece leneșe]. [Mărturia] αζίαστα αδεβαράτα έστε [aceasta adevărată este].

De o aplica grecul „criterilor” ori grecilor, poate mult mai bine se potrivea. Cu toate acestea, nota aceasta arată că românii nu prea se uitau cu ochi dulci la greci și că de câte ori puteau le arătau dispreț, pentru că prin ingerințe necorecte ocupaseră toate serviciile Statului sub fanarioți; iar ei, boierii români, se retrăseseră, marea majoritate,

²⁶ Textul original folosește cuvântul **DAMBLĂ**, *sf.* [At: NECULCE, LET. II, 425/36/V: (înv.) ~*mla*, (reg.) *dămlă*/ pl.: ~*ale*/ E: tc. *damla*]; **1.** (Îvp.; adesea precedat de verbe ca: a lovi, a veni, a cădea, a păli etc.) Paralizie; **2.** (Înv.) Tetanos; **3.** (Fam.; pex.) Acces de furie; **4** (Reg.; fig.; îe) **A lovi** (pe cineva) ~**ua** A înnebuni; **5.** (Fam.) Deprindere neobișnuită, ciudată; Și: *ciudățenie, manie*; **6.** (Îe) **A(-și) face ~ua.** A(-și) satisface dorința sau capriciul; **7.** (Reg.; îe) **A avea ~ la ceva sau la cineva.** A dori ceva; **8.** (Îae) A fi îndrăgostit de cineva; cf. Dexonline, „Dambla”, accesat la 24 ianuary 2019, <https://dexonline.ro/definitie/damla> (n. ed.).

²⁷ **POSLUȘNIC**, *poslușnici*, s. m. **1.** (În Evul Mediu, în Țara Românească și în Moldova) Slujitor boieresc sau mănăstiresc scutit de dări. ♦ P. gener. (Înv.) Slujitor, servitor; **2.** (Înv.) Infirmier; [Var.: (înv.) **poslújnic** s. m.] – Din sl. **Poslušnikŭ**; cf. Dexonline, „Poslușnic”, accesat la 24 aprilie 2019, <https://dexonline.ro/definitie/poslușnic%0D> (n. ed.).

²⁸ **CIOCĂLĂU**, s. m. [At: DRĂGHICI, R. 143/17/V: (reg.) ciu~ sn / Pl: ~*ăi* / E: srb čokov, mg csukló, bg чекутка]; (Mol) 1. Știulete de porumb curățat de boabe; 2. Partea de jos a cotorului cu rădăcina rămasă pe câmp, după ce s-a tăiat porumbul și: cocean, ciocan, ciuclej, tuleaun; 3. (Lpl) Ciupercă otrăvitoare; 4. (Reg) Ciucure; 5. (Art) Joc țărănesc; 6. Melodia după care se execută ciocălăul; cf. Dexonline, „Ciocălău”, accesat 24 ianuarie 2019, <https://dexonline.ro/intrare/ciocălău/10473%0D> (n. ed.).

²⁹ Am lăsat acest cuvânt în textul românesc așa cum apărea în articolul din 1891 (probabil se referă la corinteni) (n. ed.).

la proprietățile lor și se ocupau mai mult cu agricultura. Așa se explică de ce erau fiare rele și mincinoși față de greci, iar leneși, pentru că românii munciau pământul și arendașii greci speculau produsele, pentru care cuvânt nu mai voiau să lucreze spre a îmbogăți numai pe străini.

5) „14 Octombrie 1802, în ziua de marți, în ziua Sfintei Parascheva, la 7 ore din zi s-a făcut cutremur mare, încât au căzut mănăstiri și s-au ruinat case, a crăpat pământul și a ieșit apă cu catran amestecat. Atunci s-a ruinat și biserica din Mărgineni și toate casele și au fost omorâți și doi oameni, un preot al bisericii, anume Sofronie și un țigan Camaraș cu numele Anastasie, pe timpul Domniei lui Constantin Ipsilant Voievod și pe când era egumen sfinția sa arhimandritul Chir Meletie Sinaitul din Creta și s-a însemnat spre aducere aminte de mine. Iscălit: Mihail Postelnicul, din Handacul Cretei”.

6) „Când Dumnezeu ajută n-are putere invidia și fără ajutorul lui Dumnezeu toată osteneala în zadar.

Altă sentință.

Înfrânarea limbii, temperarea în mâncăruri și abstenența de gusturi rele sunt tăria cea mai mare a prudenței”. Naum

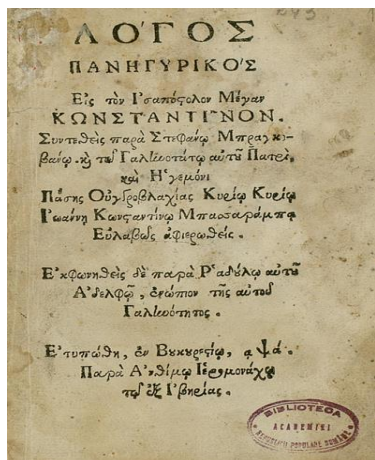
C. Erbiceanu

*

Acest studiu introductiv pe care l-am diortosit mai sus, alcătuit de profesorul Constantin Erbiceanu – primul traducător căruiua îi revine meritul de a fi tradus în românește patru dintre cele 5 panegirice scrise în grecește de Sfinții Ștefan și Radu Brâncoveanu, panegirice pe care le-a publicat în 1891 în revista *Biserica Ortodoxă Română* (B.O.R.), XV (1891), 5 (august), pp. 324-330 –, l-am îmbogățit în anumite locuri neclare cu

diferite note lămuritoare pentru o înțelegere mai amplă a sa și, totodată, am încercat și o actualizare a acestuia.

În cele ce urmează ne vom opri atenția asupra primului panegiric închinat Sfântului Constantin cel Mare, scris de Sfântul Ștefan Brâncoveanu și publicat de Antim Ivireanul în 1701, cu o a doua ediție în 1702. Astfel, în urma cercetărilor întreprinse, s-a constatat prezența diferitelor exemplare ale panegiricului în cinstea Sfântului Împărat Constantin cel Mare în diferite centre de păstrare atât fizice, pe teritoriul țării

noastre sau în afara acesteia, cât și online.

La Biblioteca Academiei Române există un unic exemplar original al tipăriturii panegiricului Sfântului Constantin cu titlul: *Λόγος πανηγυρικός εις τὸν Ἰσαπόστολον μέγαν Κωνσταντίνον*³⁰ [*Logos panēgyrikos eis ton Isapostolon megan Konstantinon...*, **Cuvânt panegiric la marele Constantin**], **București, 1701** – unicul exemplar tipărit din Biblioteca Academiei Române al acestui panegiric –, la sectorul Carte Românescă Veche (C.R.V. 127), având ca autor chiar pe însuși Sfântul Ștefan Brâncoveanu: [„Συντεθεῖς παρὰ Στεφάνῳ Μπραγκοβάνῳ καὶ τῷ Γαληνοτάτῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ Ἡγεμόνι Πάσης Οὐγκροβλαχίας Κυρίῳ, Κυρίῳ, Ἰωάννῃ Κωνσταντίνῳ Μπασσαράμπα. Εὐλαβῶς ἀφιερωθεῖς. Ἐκφωνηθεῖς δὲ παρὰ Ῥαδούλῳ αὐτοῦ Ἀδελφῷ, ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ Γαληνότητος. Ἐτυπώθη, ἐν Βουκουρεστίῳ, αψβʹ. Παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας”], „Syntetheis para Stephanō Brankovanō. kai tō Galēnotatou autou patrikai Hēgemoni pasēs Oungrov lakhias kyriou kyriou Iōanē Kōnstantinō Basaraba eulabōs aphierōteis, ekphōnētheis de para Rhadoulō autou Adelphō (...) En Boukourestīō para Anthimō Hieromonakhō tō ex Ibērias”]³¹ (Compus de Ștefan Brâncoveanu, și cu evlavie afierosit preablândului său părinte și Domn a toată Ungrovlahia Domnului Domn Ioan Constantin Basarab; pronunțat de Radu, fratele blândeței sale, de Antim ieromonahul din Iviria)³². Privind detaliile tipăriturii în sine, aceasta cuprinde 14 foi – [14] f.: il.; în 8° (15x10 cm); 20 R (12x7 cm) –, iar **limba scrierii** este greaca *katharevousa* (**purificată**), întrucât chiar Sfântul Ștefan Brâncoveanu era cunoscut în acea vreme ca un foarte bun cunoscător al limbii grecești și care scria în limba greacă veche³³. De asemenea, **aspectul fizic** al unicului exemplar din anul 1701³⁴, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române, cuprinde și o xilografură a Sfântului Constantin cel Mare (f. 3v), iar legătura acestui unic exemplar este una nouă, făcută în carton, și este indexat atât în *B.R.V.*, vol. I (127), p. 419, cât și în *Râpă-Buicliu, Additamenta*, vol. I, p. 218³⁵.

³⁰ Se poate consulta online în varianta originală grecească la biblioteca digitală Dacoromanica: http://digitool.bibmet.ro:8881/R/A3XX7IMCSXRLJU9DMHKFM4X7AB9E URRXXIT3L6M1UNJ92ATF9U-00322?func=results-jump-full&set_entry=000001&set_number=013307&base=GEN01.

³¹ Sf. Ștefan Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εις τὸν Ἰσαπόστολον μέγαν Κωνσταντίνον* (ἐν Βουκουρεστίῳ: Ἐτυπώθη παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, 1702), 4.

³² Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simionescu, *Bibliografia Românească Veche (B.R.V.) Tomul I. 1508–1716* (București: Stabilimentul grafic J.V. Socec, 1903), 419.

³³ Vezi https://ro.m.wikipedia.org/wiki/Constantin_Brâncoveanu.

³⁴ Există și o a doua ediție, neschimbată în ceea ce privește conținutul, numai anul fiind diferit, așa cum am menționat deja mai sus – 1702; cf. Bianu și Hodoș, *BRVI*, 419.

³⁵ Biblioteca Academiei Române: Catalog online RAL01, „Ștefan Brâncoveanu”, accesat la 25 ianuarie 2019, http://aleph23.biblacad.ro:8991/F/KG8CLHEM8DDDR QM53YFXU17 L4X1RTPL3DLQ6DXVGIQQS26QBJ6-31052?func=full-set-set&set_number=011128&set_entry=000005&format=999.

De asemenea, în afara țării noastre s-a constatat prezența la Mănăstirea Sinai a două dintre panegiricele grecești ale Sfântului Ștefan Brâncoveanu, între care intră și cel pe care îl avem acum în discuție. În biblioteca Mănăstirii Sinai, în urma cercetărilor domnului prof. dr. Adrian Marinescu, a fost constatată prezența a două dintre panegiricele brâncovenești, și anume: „*Λόγος πανηγυρικός εις τον μέγαν Κωνστάντινον*”, București, 1701, și „*Λόγος πανηγυρικός εις τον ένδοξον μετάστασιν της άεπαρθένου Θεομήτρος*”, București, 1703, unde cartea de proveniență românească constituie un bogat material ce ocupă un loc important în biblioteca Mănăstirii, iar unele sunt exemplare rare, altele poartă diferite însemnări cu referință la spațiul românesc, notițe scrise în graba vreunui eveniment sau în liniștea unei biserici sau școli domnești, astfel încât multe cărți, tipărite în Țările Române pentru creștinătatea orientală, pot fi găsite aici³⁶.

Cea mai veche traducere – așa cum am menționat anterior – existentă în limba română a panegiricului închinat Sfântului Constantin aparține renumitului și venerabilului profesor academician Constantin Erbiceanu³⁷, omilie pe care-o publica

---

³⁶ „*Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in Monte Sinai asservantur, Tomi III pars I, Codices numeris 1224-2150 signati, Auctoritate Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae sumptibus legati Porphyriani edidit V. Benesevic, Petropoli, 1917, p. 39, nr. 1378; Ștefan Brâncoveanu, Logos panegyrikos eis ton megan Kostantinon, București, 1701; tipărită de Antim Ivireanul. Colligat cu un manuscris, cu o carte venețiană din 1680 și cu Logos panegyrikos eis ton endoxon metastasin tes aeiparthenou Theometers, București, 1703*” (V. Cârdea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie*, vol. I, București, 1991, tipărită la Ed. Enciclopedică, p. 246, nr. 153); cf. Adrian Marinescu, „Obiecte românești și mărturii despre români aflate astăzi în arhivele M-rii Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”* (2008), pp. 380-429, https://www.academia.edu/37365682/6._Obiecte_romanești_și_mărturii_despre_români_aflate_astăzi_în_arhivele_M-rii_Sf._Ecaterina_de_la_Muntele_Sinai.

³⁷ Pentru a vedea complexitatea și, concomitent, uimitoarea simplitate a acestei figuri laice, de înaltă ținută academică, cu studii în teologie și litere la facultatea din Atena, devenit ulterior profesor la Seminarul teologic Veniamin Costachi din Iași și, ulterior, profesor la Facultatea de Teologie din București (în 1895 ajunge chiar decan ala acestei facultăți) și la Facultatea de Litere din același oraș, unde va preda limba greacă, devenind în același timp și unul dintre membrii Academiei Române. Pentru o viziune mai pătrunzătoare asupra acestei figuri puteți consulta elocventul și mișcătorului cuvânt al prietenului și colegului său, eruditul istoric Nicolae Iorga, rostit la înmormântarea sa – 21 martie 1913; textul se găsește în Nicolae Iorga, *Scrieri alese. Cuvântări și comunicări rostite la Academia Română. Partea I*, ediție îngrijită de dr. Dorina N. Rusu, Editura Academiei Române, București, 2008, pp. 45-46. Cuvântarea a fost publicată pentru prima dată în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, tomul XXXV: „1912-1913. Partea administrativă și dezbaterile”, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913, pp. 54-56.

în revista *Biserica Ortodoxă Română XV* în anul 1891³⁸. O revizuire a acestui panegiric tradus de academicianul Erbiceanu se găsește în mai multe ediții succesive în L.S.I. Desartovici (ed.), *Martiriul Sfinților Brâncoveni*, Editura Sofia, București, 2014, pp. 134-143. De asemenea, cea mai nouă revizuire a acestei traduceri s-a publicat în anul tricentinar de la martiriul Sfinților Brâncoveni, și anume în anul 2014, în volumul al doilea, dintr-un duplex omagial dedicat Sfinților Brâncoveni: *Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu, Mărturisitor Jertfelnic*, vol. II, Editura Cuvântul Vieții, București, 2014, pp. 241-247, prin stăruința protosinghelului Lucian Bujor, care de fapt republica la un interval de 123 de ani același text din 1891, într-o formă ușor modificată pe alocuri³⁹. Astfel vom oferi în cele ce urmează o expunere paralelă a detaliilor introductive a celor patru texte (originalul grecesc, traducerea erbiceană și cele două diortosiri), pentru a observa, pe de-o parte, în ce măsură autenticitatea traducerii erbicene s-a păstrat și dacă modificările survenite în varianta din 2014 contribuie la o mai bună înțelegere a traducerii originale în limba română pentru actuala generație românească, iar pe de altă parte pentru a conștientiza necesitatea îmbunătățirii vocabularului și stilisticii limbii române de secol XIX pentru generația contemporană a secolului XXI:

„ΛΟΓΟΣ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

Εἰς τὸν Ἰσαπόστολον μέγαν

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

Συντεθεῖς παρὰ Στεφάνῳ Μπραγκοβάνῳ
καὶ τῷ Γαληνοτάτῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ Ἡγεμόνι
Πάσης Οὐγκροβλαχίας Κυρίῳ, Κυρίῳ,
Ἰωάννῃ Κωνσταντίνῳ Μπασσαράμπα.
Εὐλαβῶς ἀφιερωθεῖς.

Ἐκφωνηθεῖς δὲ παρὰ Ῥαδούλῳ αὐτοῦ
Ἀδελφῷ, ἐνωπιον τῆς αὐτοῦ Γαληνότητος.
Ἐτυπώθη, ἐν Βουκουρεστίῳ, αμβ´.
Παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ
τῷ ἐξ Ἰβηρίας.”⁴⁰

³⁸ Constantin Erbiceanu, „Cuvânt panegiric la la Cel întocmai cu Apostoli Marele Constantin”, *Biserica Ortodoxă Română (BOR)*, XV (1891): 298-304.

³⁹ Preot Nicolae-Cristian Cădă (ed.), *Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu – Mărturisitor Jertfelnic* (București: Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, 2014), 241-247.

⁴⁰ Brâncoveanu, *Λόγος πανηγυρικός εἰς τὸν Ἰσαπόστολον μέγαν Κωνσταντίνον*, 4.

**„CUVÂNT PANEGIRIC
LA CEL ÎNTOCMAI CU APOSTOLII
MARELE CONSTANTIN**

alcătuit de Ștefan Brâncoveanu și cu evlavie afierosit preablândului său Părinte și Domn a toată Ungrovlahia, Domnia Sa Ioan Constantin Basarab și rostit de Radu, fratele său, Blândeței Sale (Domnul țării)

S-a tipărit la București, în 1702, De către Antim Ieromonahul din Ivir⁴¹

**„CUVÎNT
PANIGIRIC**

La Cel întocmai cu Apostoli Marele
CONSTANTIN.

Compus de Ștefan Brâncoveanu
și cu evlavie afierosit prea blândului seu parinte și Domn a totă Ungrovlahia Domn,
Domn,
Ioan Constantin Bassarab.

Și pronunțat de Radul, fratele seǔ, Blândeței sale.

S'a împrinat în București 1702,
de Anthim Ieromonahul din Ivir.⁴²

„Cuvânt panegiric la cel întocmai cu Apostolii Marele Constantin

compus de Ștefan Brâncoveanu și cu evlavie afierosit preablândului său părinte și domn a toată Ungrovlahia, domnului domn Ioan Constantin Basarab, și pronunțat de Radu, fratele său, blândeții sale.

S-a împrinat în București, 1701, de Antim Ieromonahul din Iviria⁴³

De asemenea, am considerat a fi necesară, pe lângă această expunere paralelă, o traducere a panegiricului închinat Sfântului Constantin în limba franceză, pentru o mai

---

⁴¹ L.S.I. Desartovici (ed.), *Martiriul Sfinților Brâncoveni* (București: Editura Sofia, 2014), 134.

⁴² Erbiceanu, *Cuvânt panegiric la la Cel întocmai cu Apostolii Marele Constantin*, 298.

⁴³ *Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu – Mărturisitor Jertfelnic*, vol. II, (București: Editura Cuvântul Vieții, 2014), 241.

bună cunoaștere pe plan internațional a teologiei brâncovenești și, totodată, pentru a conferi, pe de-o parte, un caracter universal al acesteia, iar pe de-altă parte, pentru o recunoaștere și o cunoaștere mai adâncă a teologiei românești brâncovenești de secolul XVIII, atât pe plan național, cât și european, deoarece, așa cum remarca chiar Chesarie Dapontes în Catalogul său cu persoane venerabile, aceste panegirice erau o realizare singulară la acea vreme⁴⁴, din perspectiva realizatorului acestora – un fiu de domn român –, Sfântul Ștefan Brâncoveanu, care la publicarea acestuia avea o vârstă adolescentină de aproximativ 16 ani.

II.

„CUVÂNT PANEGIRIC LA CEL ÎNTOCMAI CU APOSTOLII MARELE CONSTANTIN⁴⁵”

alcătuit de Ștefan Brâncoveanu și cu evlavie afierosit
preablândului său Părinte și Domn a toată Ungrovlahia,
Domnia Sa Ioan Constantin Basarab și rostit de Radu, fratele său, Blândeței Sale
(Domnul țării)

†

S-a tipărit la București, în 1702, De către Antim Ieromonahul din Ivir
Preabinecredinciosule și blânde Domn!”

Nu era deloc de trebuință să înfățișez altă pricină spre a afierosi Blândeții Tale acest cuvânt, deoarece, ca fiu, îndeajuns sunt de îndreptățit spre a-ți aduce înaintea un mic rod al minții mele. Cu toate acestea, voiesc a arăta că, afară de acest motiv, am avut o îndoită pricină să-ți închin acest cuvânt. Întâi că pe lângă faptul că-l cinstești cu multă strălucire pe marele Constantin, îi miști și pe alții, cu o așa vrednică pildă, la slăvirea celui întocmai cu Apostolii. Cine nu vede, dar, că este foarte cu cuviință a fi dedicat acest cuvânt Blândeții Tale. Mai este iarăși și altă pricină: că publicând eu această alcătuire și dorind să fiu bineplăcut deodată de toți, m-am hotărât să mă folosesc de metoda celui din Samosata, care, pentru a se face cunoscut tuturor, s-a gândit, urmând zelului flautistului Timotei, „că acela ar fi cel mai bun din cetate, căruia I se încred toți și care ar fi îndeajuns în locul tuturor”. Acela foarte înțelepțes zicea că pentru a lăuda toți cuvintele sale era îndeajuns să fie lăudate de cel dintâi – cu adevărat, minunat lucru! Această socoteală urmând-o și eu, zic – însă nu pentru ca să

---

⁴⁴ Vezi nota 17 în textul românesc.

⁴⁵ Această traducere este o revizuire a profesorului Erbiceanu ce se regăsește în L.S.I. Desartovici (ed.), *Martiriul Sfinților Brâncoveni*, Editura Sofia, București, 2014, pp. 134-143.

laude toți cuvântul meu, pentru că aceasta este peste vrednicie, ci pentru ca să-l vadă cu ochi blând – destul îmi este privirea ta blândă. Pecetluiește, dar, cu nemăsurata ta bunătate, obșteasca luare-aminte. Așa fie să te avem întru mulți ani, sănătos și preafelic și păzit de Dumnezeu!

Al Blândeței Măriei Tale, ascultător și Preacredincios fiu, Ștefan Brâncoveanu.

CUVÂNT

Pentru Marele Constantin

Care a fost mare Sfânt și pentru faptul că a fost cel dintâi Împărat creștin

Sfințenia este înălțimea cea mai greu de străbătut a virtuții creștine. Greutatea Crucii este neîndoielnic ușoară, pentru că aceasta a spus-o Însuși Adevărul (Mt. 11, 29-30), iar pentru a ajunge la Ierusalimul cel de Sus este îndeajuns să zdrobim sub picioare pe întreitul potrivit al mântuirii omenești, pe urătorul de Dumnezeu. Dar, cu toate acestea, cât sunt de puțini cei aleși dintre cei mulți chemați! (Mt. 20, 16). Cu toată îndurarea și mila, cu toată curăția și cu toate celelalte virtuți dimpreună, oare o singură faptă rea, pricinuitoare de moarte, nu poate să ne lipsească, printr-o întristare fără de sfârșit, de veșnica bucurie, de nespusa veselie a Raiului? Și, dacă pentru a ne feri de preadâncul întuneric al Iadului, de înfricoșătoarea vedere a Gheenei, este nevoie să asudăm și să intrăm prin poarta cea strâmtă, ce osteneală este de trebuință și de ce trudă este nevoie spre a dobândi cineva o cuvioasă sălășluire întru Fericirea cea nesfârșită și un loc de sfințenie întru strălucirile Sfinților? Deci grea este îndeajuns sfințenia, și din pricină că iarăși, mai mult o îngreunează alcătuirea împrejurărilor; trebuie, dar să conchidem că și vrednicia este mai mare unde împrejurarea este mai grea.

Două împrejurări grele pentru dobândirea sfințeniei ne sunt înfățișate astăzi, prăznuindu-l pe marele Constantin. Cea dintâi s-a ivit din pricină că a fost Împărat, iar a doua pentru că este cel dintâi dintre ei, care a alergat spre sfințenie. Pentru a se înțelege vrednicia praznicului Împăratului celui Întocmai cu Apostoli, luați aminte la argumentare.

Că împrejurările ori îngreunează câștigarea lucrurilor, ori le fac dobândirea mai ușoară este o afirmație pe care experiența zilnică ne-o arată a fi preadevărată. Pentru că mai greu îl biruiesc generalii pe dușman cu o armată mai puțină, din pricina lipsei, și mai ușor devin biruitori cu mai multă, pentru adaosul de ajutor. Tot astfel sunt multe mărturii care adevăresc că la marele Constantin, două împrejurări s-au unit spre a face mai greu de dobândit sfințenia. Să începem de la împărăție care i-a fost cea dintâi piedică.

Cine nu știe că sărăcia pregătește sufletul către cinstirea de Dumnezeu? Cel sărac nu cade în mândrie, dintru care izvorăsc atâtea rele. Cel sărac ușor își înfrânează

patimile neraționale, ușor își înfrânează trupul, chiar de ar fi nedomolit, grabnic alungă de la el plăcerile deșarte, ușor îmbrățișează răbdarea, ușor trăiește în înțelepciune, grabnic devine cumpătat, ușor primește în sufletul său ceata cuvioasă a mulțimii virtuților. „Ușurința de a fi cu luare-aminte(zice Hrisostom laudând), îngrijirea de suflet și cumpătarea cu trezvie, a nu se îngâmfă degrabă cineva, toate îl fac pe om să se ferească de îngâmfarea slavei deșarte; și, în sfârșit oricare altă virtute cu multă îmbelșugare izvorăște din sufletele celor săraci”. Nenoricirile și nevoia îl duc pe păcătos la pocăință, după cum a recunoscut și a mărturisit proorocul David: „Doamne întru nevoile mele adusumi-am aminte de Tine” (Psalm 41, 8). Sărăcia atât de mult pricinuieste plecarea minții spre credință, și spre virtuți bineplăcute lui Dumnezeu, încât devine un cer îmbelșugat. Ce lucru minunat ar părea dacă un sărac ar lua curaj a se înălța mai sus și-și va dobândi un loc în ceata Îngerilor? Cu dreptate este când strigă și Sfântul Ioan Gură de Aur: „Cine poate fi mai fericit decât săracul?”. Această fericire nu se potrivește bogăției, care e plină de răutate și de atâtea scăderi. Auzi bogăție, înțelege adunare iliadică a relelor! Cu avuția împărătește slava deșartă, stăpânește pizma, uciderea sporește, intriga domnește, plăcerea precumpănește, cheltuielile nebunești tiranizează, minciuna se îngâmfă, adevărul e prigonit, credința se pierde, curăția se întinează, răutatea se fericește, legea se calcă, Dumnezeu e hulit. Aceasta [bogăția], ca o furtună puternică, îl mână pe cel bogat într-o parte și în alta a plăcerilor, îi întunecă priceperea, îi tulbură mintea și-i leagă sufletul cu lanțuri de nedezlegat; și după cum veșmintele cele lungi împiedică mersul, asemenea și bogăția cea de prisos împiedică sporirea launtrică. „Veșmintele lungi până la glezne împiedică trupurile, iar avuțiile peste măsură sufletele”. „Ușurătatea(comoditatea), nepăsarea și lenea lăncezesc și netrebnesesc sufletul”, a zis Dorotei, unul din Dascălii Bisericii. Banii îndeamnă spre fapte rele, pentru că firea tinde către doriri viclene. Și înclinând firea omului cu bucurie spre răutate (după Sfântul Grigorie al Nissei), firea este gata a înclina spre mai rău, aruncându-se spre rele ca focul spre materiile uscate, după socotința preînțeleptului teolog. Cum să nu alerge mai cu repejune - după sfânta vorbă a celui cu gura de aur – spre păcate cei bogați? Pentru că multa îmbelșugare se învoiește cu multă ușurință dorințelor viclene! O, cât de mult se apropie bogatul de pierzare! O, cât de mult se depărtează bogatul de mântuire! „Cu greu va intra bogatul în Împărăția Cerurilor” (Matei 19, 23). Nu este, dar lucrul cel mai greu pentru bogat sfințenia? Nu se par a fi de neîmpreunat fericirea materială cu sfințenia?

În afară de acei ce duc o viață particulară și, neavând ei puterea [lumească], se supun legilor și n-au deplină slobozenie la rău – deși nu au prin legi frâu desăvârșit împotriva patimilor –, cel care împărătește cu o stăpânire întinsă, care legiuiește pentru alții supunere la legi, ușor cade în fărădelege. Cei vechi pe orice Împărat îl numeau Tiran și puțin câte puțin a rămas această denumire pentru stăpânitorii nedrepti, poate din pricină că fiind cei drepti foarte rari, un cusur cu atâta întindere de vreme era vrednic să dea pentru împrejurarea stăpânirii împărătești o denumire obștească

(comună). Greu este ca împăratul să nu devină Tiran și mai ales când nu are pe pământ pe cineva mai mare asupra sa. Mulți din împărății mai noi, fie urând orice fel de supunere au căzut în lepădare de Dumnezeu (apostazie), fie râvnind prea tare puterea s-au numărat pe ei înșiși cu zeii. Nu l-ar fi înduplecat pe marele împărat Alexandru [Macedon] lingușirea cum că ar fi fiul lui Zeus olimpianul, dacă nu l-ar fi găsit plecat spre acesta din pricina slavei tronului pe care ședea și mândru pentru marea sa norocire.

O, tiranie, aspră împiedicare a virtuții unde îți este sceptrul?!

În ce luptă te-ai aflat, preasfinte suflete al Marelui Constantin? Multe prilejuri aveai spre a te deda din pricina coroanei celei de mult preț către plăceri, către patimi, iubitorule de Hristos, Împărate! Însă nu te-a înșelat în necuprinsa viață omenească mulțimea plăcerilor, ci urechile ți le-ai astupat ca un alt preaînțelept Odiseu la cântarea cea ademenitoare a dezvățatelor sirene, păzindu-ți auzul, pentru cuvântul cel mântuitor al Domnului, Care zice: „*Ascultă-mă pe Mine*”⁴⁶. Iar dacă ai ajuns la limanul cel statornic al fericirii, biruitor primejdiilor și al zbcuciumului valurilor, cum să nu se veselească după cuviință Biserica astăzi?

Când preadreptul Împărat suferea de răutatea leprei, n-a primit leacul cel nelegiuit al iudeilor, pe care iubitorii de tulburare, îl sfătuiă să ucidă copii mici spre a se scălda în sângele lor nevinovat. Și deși îl silea la acesta iubirea de sine și lucrul îi era la îndemână prin puterea împărătească, s-a împotrivit cu multă vitejie îndemmurilor rele și s-a mulțumit, cel preamiliostiv, să-și păgubească sănătatea decât să-și piardă nevinovăția.

La zidirea după cuviință a bisericilor, n-a luat aminte la măreția sa lumească, ci purtătorul de grijă cel mărinimos al oamenilor, cu zelul înaltei sale demnități, a ajutat; cel ce poartă sceptrul s-a întrecut cu lucrătorii la clădirea cea făcută de mâini omenești.

N-a căutat prin legiuri întâietatea întru stăpânire, ci să se supună legiuitorul legilor.

Și dacă preacredinciosul Autocrator a învins atâtea împotriviri spre a săvârși lucruri plăcute lui Dumnezeu și Mântuitorului, oare nu e mare împotrivirea ce a biruit-o pentru a zbura cu strălucire spre sfințenie? Căci dacă n-ar fi fost nimic potrivnic spre a fi biruit, n-ar fi fost cu puțință să fie atât de admirată sfințenia celui întocmai cu Apostolii.

Ceea ce pricinuieste minunarea nu este atât că marele Constantin a fost împărat și s-a sfințit, pe cât faptul că n-a fost mai înainte alt Împărat sfințit. Dacă s-ar fi văzut alte urme împărătești în calea virtuții celei ce duce de-a dreptul la sfințenie, ar fi alergat mai ușor și noi l-am privi cu mai puțină prețuire. Dar, fiindcă este cel dintâi care a mers pe această cale, izbânda devine foarte vitejească și vrednică de toată lauda.

---

⁴⁶ Vezi Pilde 8, 34; Luca 10, 16; Ioan 10, 27.

Începutul, după cum foarte potrivit îl descriu poezii, are înfățișare sălbatică și înfricoșată și de aceea nu-l lasă pe tot omul să se apropie. Oricât de greu este un lucru, nu este niciodată atât de greu pe cât îi este începutul, după cum zice filozoful: „*Este cu puțință ca cel mai mare lucru să fie tot începutul, de aceea este și foarte greu*”. Câtă teamă însuflă oarecând corăbierilor inscripția: „*A nu se trece dincolo de coloanele lui Hercule*”. Nu îndrăzneau nimeni să treacă peste hotarele ce le arată coloanele nimicitoare ale eroului învingător. Dar după ce prima corabie a trecut triumfătoare, după ce s-a arătat a fi mincinoasă inscripția coloanelor, de aici înainte corăbierii plutesc cu curaj dincolo de ea și navighează mulți, nu numai pentru iubirea de câștig, ci și din curiozitate. Desigur, marea îndrăzneală, vrednică de laudă, o are cel dintâi care a trecut vechile hotare, care a dovedit astăzi că este navigabilă acea parte a mării, care mai înainte se socotea îndeobște de către toți ca fiind de netrecut.

Fericirea vieții acesteia, bogăția și slava nu-l lasă așa de ușor pe om să zboare către Acropole-ul ceresc. „*Cu greu va intra bogatul în Împărăția Cerurilor*” (Matei 19, 23). Cel dintâi domnitor care a îndrăznit să deschidă calea închisă este Marele Constantin. Preaînțeleptul își zugrăvea în toată vremea în minte, icoana strălucirii omenești, pe care a descris-o profetul Isaia: „*Toată slava omului este ca floarea ierbii*” (Isaia 40, 6). A cunoscut că gărzile împărătești, ceremoniile și pregătirile mărețe sunt lucruri trecătoare, visuri înșelătoare și, de aceea, îndepărtându-și mintea de la toată frumusețea pământească, adică de la toată umbra, a poftit a se face Cetățean al Cerului, însuși văzător al frumuseții dumnezeiești. Și atât a înaintat în dorul său, încât s-a făcut pildă de sfințenie împărătească. Câți oameni mari se cinstesc drept sfinți de către Biserică, atâția puternici ai lumii câți se pomenesc, atâția împărați câți se slăvesc, toți îl urmează pe Marele Constantin ca pe un cârmuitor. Toți îi sunt datori pentru călăuzirea spre Rai.

Judece acum marea voastră înțelepciune demnitatea celui întocmai cu Apostolii. Două împrejurări i-au îngreuiat mersul spre virtute, mai ales spre sfințenie, și le-a învins pe amândouă acestea precuciosul Împărat cu o bărbăție admirabilă. A rourat cu sfințit curaj pe bogat și pe sărac, pe nobil și pe țăran, pe cel puternic și pe cel supus. A îmbărbătat pe cel bogat, deoarece Constantin care era cel mai bogat, a intrat cu atâta bravură în Ceruri, pe care le-a dobândit din tinerețe, împlinind porunca evanghelică: „*Adunați-vă comori în ceruri*” (Matei 6, 20). Se îmbărbătează cel nobil întrucât Constantin, care era cel mai nobil, a dorit petrecerea viețuirii celei mai înalte, învățând de la Apostolul că „*nu fiii trupului acestuia sunt fiii lui Dumnezeu, ci fiii făgăduinței se socotesc urmași*” (Romani 9, 8). Se îmbărbătează împăratul deoarece Constantin, care a împărățit peste atâta mulțime, s-a nevoit a câștiga moștenirea făgăduinței lui Hristos: „*Moșteniți împărăția care este gătită vouă*” (Matei 25, 34). Se îmbărbătează săracii și nenorociții, pentru că slava și bogăția s-au biruit de dorul virtuții, cum să nu propășească ușor sărăcia, care este o pricină în plus spre fapte bune? „*Doamne, întrunvelele mele adusu-mi-am aminte de Tine*” (Ps. 41, 8).

Fericitul și întocmai cu Apostolii vede și se bucură de roada pildei ce ne-a lăsat-o. O, și cu câte veselie se bucură, văzând pe Domnitorul nostru cel preavestit cum el, cu toată avuția sa, cu toată slava sa, cu toată domnia sa, nu trece cu vederea isprăvile credinței! Cum în cununa slavei sale lumea nu vede o rază mai luminoasă și mai purtătoare de văpaie decât credința; cum purtând numele lui Constantin are și virtutea lui Constantin, ca icoană. Ai biruit, preblândule Domn, vrăjmășia puterii. Cunoaștem această biruință din dreptate, din iubirea de oameni și din blândețe. Recunoaștem biruința pentru că vedem, triumfând credința. Să se bucure fiecare și să alerge spre virtuțile ce înfloresc peste tine și, din aceasta conchidă [sfârșească] la mulțimea vitușilor tale, păzite de Dumnezeu Domn, și într-un chip drept pregătescă-și încheierea, căci adevărat este adevărat cuvântul Scripturii care zice: *„După cum este cârmuitorul cetății, așa sunt și toți cei ce locuiesc în ea”* (Isus Sirah 10, 2). Amin.